

Az 1997-es év Csáth-meglepetése a *Fej a pohárban* című naplójegyzeteket és leveleket tartalmazó kötet volt (1914–1916), amelynek előzménye az *Üzenet* Csáth-émlékszáma (1997. szeptember–október). A kötet éles kritikái visszhangot, sőt vitát váltott ki, éppen a szövegek értékét, irodalmi értékét kérdőjelezték meg, pedig a világháborús jegyzetek némelyike novellának vagy novellarészletnek is megfelelné, esszészzerű betétjei külön értéket képviselnek. A *Napló* újraolvasása a modern ember megismerési és önmegismerési vágyát fokozottabban is előtérbe helyezi, mintha az orvosi tanulmányok katalizátora maga az író rejtélyes és fürkészésre hajlamos alakja lenne, de ennek kérdőjeleire, a korlátokra Harmat Pál tanulmánya mutat rá.

Az orvosi tanulmányokat nem olvashatjuk szépirodalmi alkotásként, ezek valóban orvosi tanulmányok, sőt jegyzetek, legfeljebb néhány részletet tekinthetünk esszének, esszészű szövegnek. Csáth Géza orvosi tanulmányai ellenben arról szólnak, amiről a novellái, drámái és a publicisztikai írásai. Szépprófi attitűdjét a részletek összeszerkesztésében, az említett Nap-hasonlatban és Hahn Ella töredékes esettörténetében ismerhetjük fel. Az utóbbi írás párhuzamba állított szövegváltozatai közül a második irodalmi szöveggé is olvasható. Az „Élni akarok” mondat, a „semmi” a „vagy” és a „ha” ismétlése sajátos gondolatritmust ad, szinte a versbeszédhez hasonlóvá teszi a szöveget: „Az események, amelyek körülöttünk folynak le vagy velünk történnék, vagy előmozdítják ezt az egyetlen célunkat, vagy nem. Ha igen, kellemesek. Ha nem, kellemetlenek. Semmi sem lehet közömbös. Semmi sem fekszik érdekeink határán kívül. Semminek se örülünk érdekek nélkül, és semmin se szomorkodunk érdekek nélkül. (. . .) *Élni akarok*, ez a törekvés, ez az egyetlen életfunkció kormányoz minden emberi tettet.”

Csáth Gézát az egyné cselekedetei érdeklik, az általánosítás szerinte takarékoskodás a megismerésre használt energiával. Szajbély Csáth-monográfiája (Gondolat, Budapest, 1989) G. kisasszony esetében a teljes élet vágyát emeli ki, ezzel kapcsolja a tanulmányt a novellákhoz.

Az új kötet is valami hasonlóról szól, az élni akarás reflexeiről, ösztöneiről, tüneteiről, eseteiről, sőt törvényéről, a „különbnek lenni” gesztusáról, a páratlanság átéléséről. Az író tetteit a „megismerni és ismerni akarok” törekvése irányítja.

HÓZSA Éva

AZ ÁLTALÁNOSTÓL A SZEMÉLYES FELÉ

Szabó Palócz Attila: *Trium(f)virátus*. Forum, Újvidék, 1998

A próza világába történő határozott elhelyezés szándékát közvetíti Szabó Palócz Attila *Trium(f)virátus* című könyvének alcímmé avatott műfajmegjelölése: *Három kisp próza*. A három különböző jellegű prózaszöveget egyedül ez a műfaji mozzanat fűzi össze, teszi prózakötetté. A kisp próza meglehetősen kialakulatlan, átmeneti, a nyitott szerkezetű rövidtörténetnél is megszerkesztetlenebb forma: legtöbbször a folyamatos írás, a spontán lejegyzés, a szöveghalmozás fedőneve. A *Trium(f)virátus* is ilyen „rontott” prózaszöve-

geket tartalmaz: megformálatlanság, a nyelvi pongyolaság szándékossága jellemzi őket. Az egyéni élettörténetből, magánélményekből építkeznek, s egyedül a közlés, a leírás, a nyilvánosság, az olvashatóvá tétel avathatja irodalmivá őket. Különösen az első két szöveget (*Kati a tauroszok között*, *Egy dühödt angyal az égből*) jellemzi kísérletező szándék: az írás lehetőségeinek kipróbálása, annak felmérése, hogy meddig tágíthatók az irodalmi próza határai, s hol fordul át (illetve vissza) a szöveg magánügybe, magánérdekű lejegyzésbe. Azonban nemcsak a megformáltság és a hétköznapiság (az általános érvény és a személyesség) csúszik egymásra bennük, de az irodalmi, illetve a szlogennyelv, az esztétikailag megreformált és a reklámszöveg, a széppróza és a hétköznapi beszéd elemei is. Bizonyos szövegrészek (használati utasítások, reklámok, idegen nyelvű feliratok) gyakran úgy épülnek be a szövegegészbe, hogy megmarad pusztá és olykor (például egy török termék címkéjén) dekodolhatatlan jel értékük. A közérthetőségtől, illetve a közérdekűségtől való távolodásról, az általánostól a személyes felé vezető útról, a szűk befogadási lehetőségek megteremtésének törekvéséről vall a szerző is kötetéhez fűzött, 1998. augusztus 23-án keletkezett jegyzetében. Ebben már nemcsak a magasabb szövegszintek egyedítéséről, hanem a betűformálás – egyébként meddő kísérletnek bizonyult – „magánosításáról” esik szó. Szabó Palócznak egyetlen magánbetűt sikerült alkotnia. Ez lett a védjegye. Prózája kifejezi a világban való jelhagyás, a hétköznapiság személyes védjegy által történő különlegessé formálásának igényét.

Nemcsak az írói jegyzet, a kötet három szövege is datált. A *Kati a tauroszok között* keletkezési dátuma 1990–91, az *Egy dühödt angyal az égből* 1995-ben íródott, *A légy döglésének apoteózisa* 1998-ban. Különösen az első írás esetében rendelkezik különös jelentéssel ez a dátum, hiszen a szöveg magán viseli annak a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulópontján zajló irodalmi prózai váltásnak a jegyeit, amelynek épp a történetesülés, a történet visszavételének igénye volt az egyik legfontosabb mozzanata. Az így építkező próza pedig szükségszerűen találta meg léte alapjait a személyes élettörténetben. Szabó Palócz prózája is e személyesség védjegyét viseli magán, de esztétében a hétköznapi történetek lejegyzésének igénye túlmegy a szokványos határokon: a mindent aprólékosan megörökíteni, mindent felírni és nyilvánossá tenni törekvése hatja át. Egészen jelentéktelen események, (telefon)beszélgetések, rokonlátogatások, baráti összejövetelek cselekményenete és beszédanyaga kerül bele – még hozzá az aprólékos bemutatás igényével – szövegébe. Ami mégis megmenti e túlírt szövegeket az érdektelenségtől és az irodalmiatlanságtól, az keletkezésüknek kontextusa, az a tény, hogy nagyon is híven tükrözik azt az állapotot, amikor egy társadalom és benne nemzedékek kerültek a teljes szellemi elsivárosodás, a kulturális lecpülés állapotába, s ezt a lelki ürességet szükségszerűen tükrözik életüknek mozzanatai, gondolkodásuk felszínessége, megnyilatkozásaik mikéntje. Úgy vélem azonban, ennek az egyéni-nemzedéki prózaírásnak a lehetőségei 1995-re, az *Egy dühödt angyal az égből* című írás keletkezésének idejére már kimerültek, s a kötet második – a Mito haláláról, a barátként tisztelt családtagról, emlékérről, hiányáról és a nélküle folytatódó, egyébként is ellehetetlenült életéről szóló – második szövege már-már úgy tűnik, tényleg csak az írás kedvéért, a lejegyzés kényszere miatt született. Leginkább egy túldimenzionált naplóra hasonlít, amelynek írója mindennapjainak eseményeit szelektív hozzáállás nélkül, a lehető legaprólékosabban igyekszik papírra vetni.

A hármas tagoltságot sugalló és kiemelő könyv harmadik szövege egyszerűen „kilóg” a kötetegészből (a hármasság szándéka így sikertelen kísérlet marad tulajdonképpen), s ez nem elsősorban terjedelme miatt van így, hanem műfaji vonatkozásaiból következően. *A légy döglésének apoteózisa* ugyanis egy poénra épülő novella, amely épp e poentizáltságból következően nem lehet – mint az első két szöveg – megszerkesztetlen, hevenyészett felépítésű. A nagypapa halálának körülményeit elbeszélő novella mind formai, mind tartalmi szempontból jól átgondolt, frappáns kis történet. Úgy gondolom, Szabó Palócz Attila korábbi prózaírói törekvéseinek lezárását jelenti: egy következő prózakötetben van a helye.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

KÖSZÖNÖM. – Nem különös, hogy sohasem kérdeztünk rá: kicsodák valójában Beckett „hősei”?

Egyszerűen csak elfogadjuk őket, tudomást veszünk róluk, hogy vannak, hogy olyanok, amilyenek, szinte már végelények, az emberiség utolsó, még életben maradt képviselői. Erre utal, hogy Winnie, az *Ó, azok a szép napok!*-ban előbb derékig, majd nyakig van a földbe temetve, hogy Krapp *Az utolsó tekercsben* lepusztult szobában él magányosan, hogy vannak szereplői, akik beszélni sem tudnak, legfeljebb hangosan, zihálva lélegeznek vagy sóhajtanak. Ilyen Hamm és Clov is Beckett kukadrámájában, *A játszma végében*. Mind egyformák, de egyikükről sem tudni, ki is valójában. Hogy most kik, azt látjuk, de hogy kik voltak, arról egyetlen szó nem csik.

Beckett hősei, így szoktuk mondani, holott semmiképpen sem hősök, adottak: elesettek, nyomorultak, agonizálók, vegetálók, de kik voltak annak előtte, mikor még nem voltak elesettek, nem voltak nyomorultak, nem agonizáltak s nem vegetáltak, hanem . . . Igen, ez a hanem hiányzik a sorsukból, az életörténetükből. S ami a legkülönösebb, soha eszünkbe sem jutott rákérdezni, megtudni, mi volt, mit csinált előtte, egykoron Winnie, Krapp, Hamm, Clov, vagy Estragon és Vladimir, mielőtt elkezdtek Godot-ra várni.

S most íme egy előadás, amely erre választ ad, helyesebben, amely egy lehető választ próbál adni. Két önmagát rendező fiatalember, a már szép színészi múlttal rendelkező Magyar Attila és a pályakezdés küszöbén álló, hasonlóképpen tehetséges Nagypál Gábor keres és ad erre választ.

De sajátos módon nem Beckettől indulnak ki, nem Beckettől próbálják megfejtetni a titkot, hanem Đorđe Lebović, hírnevét a konklágerekről írt drámáival mintegy jó negyedszázada szerzett színmű- és hangjátékíró segítségével, kinek *Az ezredik éjszaka* című mai tündérmesének nevezett egyfelvonásosát *A játszma végével* mixelték, s egyszerre kiderült, Hammot és Clov-t valaha Hepnek és Hapnak hívták, bár hívhatták volna